

Sultanhanı Halı ve Düz Dokuma Onarım/Restorasyon Ustaları

Sultanhanı Carpet And Rug Repair/Restoration Masters

ÖZET

Zamanın tüm izlerini üzerinde taşıyan, el sanatının en önemli kollarından biri, kirkitli dokumalar sınıfına giren halı ve düz dokumalardır. El dokuması halı ve düz dokumaların yenilenmesi, eski haline en yakın haliyle kullanımına devam edebilmesi onarımı sayesinde mümkündür. Her ne kadar kullanım ömürleri uzun, kullanışlı ürünler olsalar dahi el dokuması halı ve düz dokumalarda da zamanla farklı sebeplerden dolayı oluşan tahribatlar olabilmektedir. Yırtık, yanık, sökülük, delik, renk solmaları, saçak bozulmaları gibi kullanım sonrası oluşan tahribatlar ya da üretim sırasında ortaya çıkan hatalar halı ve düz dokumalarda onarım sebepleri olabilir. Onarım için gelecek halı veya düz dokumaların hangi bölgeye / yöreye ait olduğu, kullanılan malzeme, desen ve renk özelliklerinin doğru analiz etmek yani doğru okumak, onarımın en önemli aşamasıdır. Daha önce başka ellerden çıkmış, yıllar içinde kullanım sonrasında yıpranmış, yırtılmış, renkleri solmuş halı ve düz dokumaların ilk günkü görünümüne ve sağlamlığına yeniden ulaşabilmeleri, kullanım ömürlerini uzatabilmek belli bir bilgi, tecrübe, el becerisi yani ustalık gerektirmektedir. Dünyanın halı ve düz dokuma onarım/restorasyon merkezi olarak görülen Sultanhanı ilçesinde yaşayan onarım ustaları işini layıkıyla yapan en iyi kaynak durumundadır. Halı ve düz dokuma onarımının kullanım devamlılığını sağlamasına aracılık eden ustaların tanıtılması ve sektörün yeniden canlanması amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Çalışmada, Sultanhanı ilçesinde iki farklı atölyede çocukluk yıllarından beri onarım işinde çalışan 5 usta tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halı ve Düz Dokuma, Onarım/Restorasyon, Usta, Sultanhanı, El Sanatları

ABSTRACT

One of the most important branches of handicraft, which carries all the traces of time, is carpet and rug, which are classified as kirkit weaves. Renewal of hand-woven carpets and rugs is possible thanks to its repair, allowing it to continue to be used as close to its former state. Although they are useful products with a long service life, hand-woven carpets and rugs can also be damaged due to different reasons over time. Damages after use such as rips, burns, rips, holes, discoloration, fringe deterioration or errors that occur during production may be the causes of repair in carpets and rugs. The most important stage of the repair is to analyze the carpet or rug that will come for repair, to which region / region it belongs to, the material used, the pattern and color characteristics, that is, to read it correctly. Reaching the original appearance and durability of carpets and rugs, which were previously produced by other hands, worn out after years of use, torn, faded colors, and extending their lifetime require a certain knowledge, experience, dexterity, that is, mastery. The repair masters living in Sultanhanı, which is seen as the carpet and rug repair/restoration center of the world, are the best resource for doing their job properly. This study was carried out with the aim of introducing the masters who mediate the continuity of use of carpet and plain weaving repair and revitalizing the sector. In the study, 5 masters who have been working in the repair business since their childhood in two different workshops in Sultanhanı district are introduced.

Keywords: Carpet and Rug, Repair/ Restoration, Master, Sultanhanı, Handicraft

GİRİŞ

El sanatlarının yaşadığı dönemin şartlarını, tarihini, kültürünü, estetik zevkini en güzel hali ile yansıtan halı ve düz dokumalar çok kıymetli kültür mirası ürünlerdir. El dokuması halı ve düz dokumalar uzun zaman alan, el emeği ve göz nuru harcanarak ortaya çıkarılan dayanıklı ürünlerdir. Doğru kullanım ve koruma ile yüzyıllar boyunca yaşayabilmektedirler. Fakat kullanım sırasında meydana gelen kazalar ya da dokuma sırasında yapılan hatalar nedeniyle halının ya da düz dokumaların ömrü kısalmıştır. Bu gibi durumlarda halı ve düz dokumaların onarımı, yenilenmesi ve yeniden kullanıma kazandırılması açısından oldukça önemli bir işlemdir.

Halı ve düz dokuma onarımı, dokuma sırasında oluşan hataları, kullanım sonrasında oluşan tahribatları, bölüm hataları ve eksiklikleri çeşitli teknikler kullanarak gideren ve halıya hayat kazandırıp yenileyen ince bir el emeği işlemidir (Yıldırım, 2005). Yapılan işin doğru ve eksiksiz yapılabilmesi ile kültürel değerlerin doğal yapılarının bozulmadan yenilenmesi, elden geçirilmesi yani restore edilmesi gerekmektedir. Anmaç'ın tanımına göre restorasyon; "bir objenin eksik kısımlarını tamamlayarak orijinal objeden ayırt edilmesi hemen

Gül Coşkun¹

How to Cite This Article

Coşkun, G. (2023). "Sultanhanı Halı ve Düz Dokuma Onarım/Restorasyon Ustaları", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(75): 4567-4574. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sm.rj.72328>

Arrival: 07 August 2023

Published: 30 September 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğr. Gör., Aksaray Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, El Sanatları, Aksaray, Türkiye

hemen imkansız bir onarım yapma işlemidir” (Anmaç, 2000:75). Restorasyon halı ve düz dokumaların eski haline en yakın olabilecek şekilde yeniden kullanılmasına olanak verir.

Halı onarımı günlerce süren bir çalışma istemekte ve sabırlı olmayı gerektirmektedir. Daha önce başka ellerden çıkmış, yıllarca kullanım sonrasında yıpranmış, yırtılmış, renkleri solmuş halı ve düz dokumaların ilk günkü görünümüne ve sağlamlığına yeniden ulaşabilmeleri, kullanım ömürlerini uzatabilmek belli bir bilgi, tecrübe, el becerisi yani ustalık gerektirmektedir. Bu ustalık halı ve düz dokumaları tanımak, hangi yöreye ait olduğunu bilmek, kullanılan lifleri, renk ve desenleri doğru analiz etmek ve aynı zamanda halı ve düz dokumaların yapım aşamalarını, tekniklerini de iyi bilmeyi gerektirmektedir.

Yeterli bilgi, beceri, tecrübe sahibi ustalar, onarım ve restorasyon için gelen ürünleri ilk aşamalarından itibaren doğru analiz yaparak, hatasız ve kusursuz bir işçilik ile sahiplerine ulaştırmaktadırlar. Halıları analiz ederken halı ve düz dokumalarda kullanılmış olan malzeme, desen, renk özellikleri, ait olduğu yöre ve kaç yıllık olduğunun tespiti önemlidir.

Dokunurken kullanılan malzemenin türünün, bükümünün, incelik ve kalınlığı, renklendirmede kullanılan boya türü ve renk değerleri, halı ya da düz dokumalarda kullanılan desenlerin özelliklerinin doğru olarak tespit edilmesi onarımın önemli aşamalarındandır. Boyama halı restorasyonunda ve onarımında oldukça önemli bir koldur. Gelen halılarda kullanılan renkleri herhangi bir analiz aleti kullanmadan tanımak, içeriğini bilmek, renkleri tutturmak, kullanılacak iplik özelliklerini, yöresini, desen ve renk özelliklerine hâkim olmak yıllarca denenen renk çalışmalarının, ciddi bir sabrın ve emeğin sonucu olmaktadır.

Tüm bunların tespiti sonrasında yapılacak işlemler, kullanılacak malzemeler belirlenerek gerekli renklendirme işlemleri ve tahribatın durumuna göre onarımı, tesviye işlemleri aynı ustalık ile yapılmalıdır. Bir doktorun hastasına yaptığı testler sonucunda teşhis koyarak, tedavi etmesi gibi halı onarım ustaları da halı ve düz dokumalarda bu görevi üstlenmektedirler.

El sanatı ürünleri taşınabilir kültür varlıkları sınıfına girmektedir (Ahunbay, 1999:173). Kültür mirasımız ve tarihimizin en önemli kaynaklarından biri olan el dokuması halılarımızın yeniden hayat bulmasını sağlayan halı onarımı zahmetli bir iş olduğundan fazla ilgi görememektedir. Halı onarımı günlerce süren bir çalışma istemekte ve sabırlı olmayı gerektirmektedir.

İlçede, halı ve düz dokuma onarımı yaparak hayatını kazanan onarım ustaları genelde ilköğretim sonrasında atölyelerde çalışarak büyüyen, atölyelere gelen binlerce halı ve düz dokumaları inceleyerek yetişen ustalardır. İlçede yaşayan ve küçük yaşlardan beri onarım işinde çalışmaya devam eden değerli birçok usta bulunmaktadır.

Bu çalışma ile halılara ve düz dokumalara yeniden hayat kazandıran, ince el işçiliği isteyen halı ve düz dokuma onarım ustalarının tanıtılması amaçlanmıştır. Çalışma halı ve düz dokuma onarımının değerinin kavranması, yaşayan onarımın ustalarının tanıtılması, sorunlarının dile getirilmesi açısından önemlidir. Çalışmada çocuk yaşlardan itibaren halı ve düz dokuma onarım işinde çalışan 5 usta tanıtılmıştır.

SULTANHANI ONARIM USTALARI

Sultanhanı, adını Selçuklular döneminde 1. Alaeddin Keykubat tarafından yapılmış olan Anadolu’da en büyük kervansaray olarak bilinen ve ilçenin turizm kaynağı “Sultanhan Kervansaray”ından (Görsel 1) almaktadır.

Görsel 1: Sultanhan Kervansaray’ı.

Kaynak: <https://www.sultanhanigazetesi.com/s/sultanhan-kervansarayi-7.html>.

İlçede halı ve düz dokuma onarım 1980’li yıllarda başlamıştır. Bu işin temelleri İstanbul’da halı ve düz dokuma onarımı yapan Ermeni bir ustadan işi öğrenen Sultanhanlı Hasan Sarı tarafından, Sultanhanı’ndan İstanbul’a işçi götürerek atılmıştır. Fakat İstanbul’a işçi taşımanın zor ve masraflı olması nedeniyle

Sultanhanı'na onarım atölyesi açılmış ve onarım işi İstanbul'dan Sultanhanı'na taşınarak bu günlere gelmiştir (Yumuşak, 2021).

1980'li yıllarda bir onarım ustasının, memur maaşının iki katını alması ve iş sahasının geniş olması nedeniyle ilçede ilkokulu bitiren erkek çocukları, onarım atölyelerinde çalışmaya başlamışlardır. Kız çocukları ise annelerinden halı ve düz dokuma öğrenmişler ve birlikte dokuma yapmışlardır. Yani ilçede o dönemin neredeyse tüm çocukları halı / düz dokuma ve onarımının içine doğup, büyümüşlerdir.

Aksaray ili Sultanhanı ilçesi yurt içinde ve yurt dışında önemli halı ve düz dokuma onarım/restorasyon merkezi olarak tanınmaktadır. Aracılar vasıtasıyla yurt içi ve yurt dışından İstanbul'da toplanan yıpranmış halı ve düz dokumalar, atölyelere getirilerek, onarımları yapıp belirlenen süreler içerisinde teslim edilmektedir.

2005 yılında Sultanhanı ilçesinde yaklaşık olarak 200 adet, büyüklükleri değişen atölye ve bu atölyelerde çalışan yüzlerce usta varken üretimin azalması, yaşanan ekonomik sorunlar, işlerin zor ve yoğun emek istemesi gibi farklı nedenlerden dolayı bu sayı gün geçtikçe azalmıştır.

2019 yılında ilçeye önemli ekonomik katkı sağlayan, geçim kaynaklarından biri olan halı ve düz dokuma restorasyonu yapan 40 atölye bulunmakta ve bu atölyelerde yüzlerce ilçe halkı çalışmaktayken (Coşkun, 2018: 161) 2023 yılına gelindiğinde 20-25 atölye ve bu atölyelerde çalışan ortalama 120 usta bulunmaktadır (Solak, 2023).

İlçede farklı dönemlerde önemli halı ve düz dokumaların restorasyon ve onarımı yapılmıştır. Bunlardan bazıları; Milli Saraylar, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı, İngiltere Kraliyet Sarayı gibi önemli yerlere ait çok değerli halılardır.

Bu günlerde ise Aksaray'da Sultanhanı Belediye Başkanı Fahri Solak, Türkiye'nin Lahey Büyükelçiliği'nin Barış Sarayı'nın idaresini sağlayan Carnegie Vakfı ile Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan protokol uyarınca 161,5 m² büyüklüğünde ve 700 kg ağırlığındaki Hereke halısının Sultanhanı'nda restore edileceğini belirtmiştir (Solak, 2023). 18 ay sürmesi planlanan restorasyon sürecinin sonunda teslim edilecek olan halının tüm taşınma, restorasyon ve geri serilme süreci Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Hollanda'nın Ankara Büyükelçiliği tarafından belgesel haline getirilecektir (Görsel 2).

Görsel 2: Lahey Adalet Sarayından onarım için gelecek olan Hereke halısı.

Kaynak: <https://www.gunes.com/gundem/lahey-baris-sarayindaki-hereke-halisi-restore-edilmek-uzere-turkiyeye-gonderildi-1169016>.

Cuma Sarı

1974 yılında Aksaray, Sultanhanı'da doğmuş olan Cuma Sarı, (Görsel 3) ilkokuldan mezun olduktan sonra, 12 yaşlarında, eski ustalardan Ömer Solak'ın yanında onarım işinde çalışmaya başlamıştır. Onarımı ustası Ömer Solak'tan öğrenmiştir. Daha sonra Antalya'da halı onarımı yapan bir atölyede çalışmış, askere gitmiş ve asker dönüşünde Sultanhanı'nda kendi atölyesini açmış ama devam ettiremeyip başka bir atölyede çalışmaya devam etmiştir. Oradan ayrıldıktan sonra girdiği ve şuan çalıştığı atölyede yıllardır işine devam etmektedir.

Görsel 3: Cuma Sarı, halı ve düz dokuma onarım ve tesviye ustası.

Kaynak: Gül Coşkun, 2023.

Cuma usta onarımın tüm aşamaları ile ilgili bilgi, tecrübe ve ustalığa sahip olsa da daha çok halı onarımının son işlemleri olan tesviye işlemlerinde çalışmaktadır. Şuan Cuma usta emekli olmasına rağmen çalışmakta ve dört-beş sene kadar daha çalışmaya devam etmeyi düşünmektedir. Çalıştığı atölyede Milli Saraylar, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı, İngiltere Kraliyet Sarayı'ndan gelen halıların onarım ve özellikle tesviye işlemlerini yapmıştır.

6 kardeş olan ustanın kız kardeşleri halı dokuma yapmakta, onarımda sadece kendisi çalışmaktadır. Evli ve 2 erkek çocuğu olan ustanın çocuklarının ikisi de bu sektörde çalışmamaktadırlar.

Fevzi Solak

1973 yılında Aksaray, Sultanhanı'nda doğan usta (Görsel 4), ilkokulu bitirdikten sonra iki yıl Kur'an kursuna gitmiş daha sonra da atölyelerde çalışmaya başlamıştır. Onarımı Fahri Solak'tan öğrenmiştir.

Görsel 4: Fevzi Solak, halı ve düz dokuma onarım ustası

Kaynak: Gül Coşkun, 2023.

1985'de başladığı işe askere kadar devam eden usta asker dönüşü abileri ile bir onarım atölyesi kurmuş fakat atölyeyi kapatıp, şuan çalışmış olduğu atölyeye geçmiştir. Emeli olmasına rağmen halen aynı atölyede çalışmakta ve sağlığı elverdiği sürece de çalışmaya devam etmek istemektedir.

Çalıştığı atölyede Milli Saraylar, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı, İngiltere Kraliyet Sarayı'ndan gelen halıların onarım işlemlerini yapmıştır. Ayrıca usta 2000'li yıllarda İngiltere'den gelen 2,5 m eninde, onarımı dört buçuk yıl süren ince kalite 15 m² ebatlarında "Dragon" isimli halının onarımında çalışmıştır (Görsel 5).

Görsel 5: Fevzi Solak, "Dragon" halısının onarımı.

Kaynak: Fevzi Solak'ın kişisel arşivinden alınmıştır.

On bir kardeş olan ustanın kız kardeşleri halı dokurken, erkek kardeşleri ise onarım atölyelerinde çalışmışlardır. Evli üç kız bir erkek çocuk sahibi olan ustanın kızları halı dokuma bilmekte fakat çocukları onarım işinde çalışmamaktadır.

Hakan Tosun

1971 yılında Aksaray Sultanhanı'nda doğmuş, ilkokulu bitirdikten sonra iki yıl Ürgüp'te bir atölyede halı onarımına başlamıştır (Görsel 6). Daha sonra Sultanhanı'nda bir yıl çalışmış sonra Denizli'ye gitmiş, üç sene boyunca da orada çalışmıştır. Sultanhanı'ndan ayrılarak on iki yıl boyunca İstanbul'daki atölyede çalışıp, Sultanhanı'na dönmüştür. Şuan çalıştığı atölyede yirmi dokuz yıldır çalışmaktadır.

Görsel 6: Hakan Tosun, halı ve düz dokuma onarım ve boyama ustası

Kaynak: Gül Coşkun, 2023.

Emekliliğine az kalmasına rağmen, işini sevdiği için sağlığı elverdiği sürece işine devam etmeyi düşünmektedir. Hakan usta onarımın tüm aşamalarında çalışmasına rağmen 2007 yılında halı onarımında önemli bir kol olan boyama kısmına geçmiş ve burada çalışmaya devam etmektedir. Boyalarla ilgili çok fazla denemeler yapan usta, binlerce halı ve düz dokuma için hem analiz hem de onarılan halı ve kilimlere reçeteler oluşturmaktadır. Onarımı ustası Nuri Ayhan ve boyama işlemini ustası Hacı Mustafa Alan'dan öğrenmiştir.

Çalıştığı atölyede Milli Saraylar, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı, İngiltere Kraliyet Sarayı'ndan gelen halıların onarım ve özellikle ipliklerin boyama işlemlerini yapmıştır. Ayrıca İstanbul'da 8 m² boyutlarında, Almanya'dan gelen büyük yırtıklara sahip bir Konya halısının onarımını üç usta arkadaşı ile birlikte yapmıştır. Yaptığı bu onarım sonrasında Almanya'dan iş teklifi almış fakat bazı prosedürler deneni ile oraya gidememiştir.

Evli ve iki erkek bir kız babası olan usta büyük oğlunu onarım ve boya ustası olarak yetiştirip, işi öğretmiştir fakat sektörde çalışmamaktadır.

Veysi Yumuşak

Veyis Yumuşak 1967 yılında Aksaray ili Sultanhanı'ı ilçesinde doğmuştur (Görsel 7). İlkokuldan sonra babası okuması için çok ısrar etse de halı onarımını bir sanat olarak gördüğü için halı onarımında çalışmak istemiştir. 1983 yılında halı onarım işine başlayan Veyis Yumuşak, Halı onarım işini Sultanhanı'nda Hasan Sarı'nın öğrencisi olan Hüseyin Şanlı'dan öğrenmiştir. Hasan Sarı'nın öğrencisi olan Hüseyin Şanlı da bu atölye sahiplerinden biridir. Şanlı'nın atölyesinde çalışmaya başlayan Yumuşak, Atölyede üç ay çalıştıktan sonra Sultanhanı'ndaki atölyede çalışanlar içinden; yaptığı işlerin beğenilmesinden dolayı seçilmiş ve çalıştığı atölyenin İstanbul'daki ayağı olan atölyede çalışmak için İstanbul'a gitmiştir. Orada bir yıl kadar çalıştıktan sonra Sultanhanı'ndaki atölyeye dönmüş ve atölyenin başına getirilmiştir.

Görsel 7: Veysi Yumuşak, Halı ve düz dokuma onarım ustası.

Kaynak: Gül Coşkun, 2023.

On beş yıl kadar Hüseyin Şanlı'ya ait olan atölyede usta olarak çalıştıktan sonra Nevşehir Ürgüp'ten iş teklifi alarak Ürgüp'e gitmiştir. Orada çalışırken sigortası yapılmıştır. Üç yılın sonunda kendi atölyesini kurmak için Sultanhanı'na dönmüş ve atölyesini kurmuştur. Küçük bir atölyede yıllardır oğlu ile birlikte halı onarımı yapmaktadır. Çalışma hayatı boyunca onlarca kişiye bu mesleği öğreten usta, aynı zamanda oğlu Musa Yumuşak'a da mesleği öğretmiştir (Görsel 8). En genç ustalardan olan Musa Yumuşak da babası ile birlikte kendi atölyelerinde onarım işinde çalışmaktadır.

Görsel 8: Musa Yumuşak, Halı ve düz dokuma onarım ustası.

Kaynak: Gül Coşkun, 2023.

Halı ve düz dokuma onarımının tüm aşamalarında çalışmakla birlikte daha çok Çin halılarının onarımını yapmaktadır. Çalıştığı süre boyunca pek çok halı ve düz dokuma onaran Veyis usta; dört sene önce İstanbul'da Ziraat Bankası'na ait bir el dokuması halıyı restore etmiştir. Onarım için İstanbul'da ayarlanan özel bir yerde, yirmi beş gün kadar kalıp onarımı tamamlamıştır.

İki erkek iki kız çocuğu olan Veyis ustanın; eşi ve kızları halı dokumayı bilmektedir. Oğullarına da onarım işini öğreten ustanın bir oğlu atölyede onarım için çalışsa da diğer oğlu belli zamanlarda atölyede çalışmakla birlikte farklı bir işte çalışmaktadır.

Yakup Neşeli

Aksaray 1977 doğumlu olan usta ilkokulu bitirdikten sonra onarımda çalışmaya başlamıştır. Yirmi yıl boyunca İstanbul'da onarım atölyelerinde çalışan usta Sultanhanı'na dönerek şuan çalıştığı atölyede işine devam etmiştir (Görsel 9). Ustaya onarımı halı onarımında çalışan abilerinden Cuma Neşeli öğretmiştir.

Görsel 9: Yakup Neşeli, Halı ve düz dokuma onarım ustası.

Kaynak: Gül Coşkun, 2023.

Ayrıca Cumhurbaşkanlığına bağlı Yıldız Şale Köşkünde bulunan Abdülhamid zamanında dokunmuş 468 m² boyutunda, 3 ton ağırlığında, tek parça halının onarımında çalışmıştır. Vinçlerle çıkarılan halının, önce yıkama ve diğer ön işlemleri yapıldıktan sonra iki yıl süren onarımı yapılmıştır.

Daha sonra Aksaray gelmiş ve şuan çalıştığı atölyede onarım işlerine devam etmektedir. Emekli değildir ve on yıl kadar daha çalışmayı düşünmektedir. Halı ve düz dokuma onarımının tüm aşamalarını bilen usta daha çok halı onarımında çalışmaktadır.

Çalıştığı atölyede Milli Saraylar, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı, İngiltere Kraliyet Sarayı'ndan gelen halıların onarımını yapmıştır. Şuan çalıştıkları atölyenin Almanya, Çin gibi pek çok farklı ülkede yapılan fuarlara katılmıştır. Yedikardeş olan ustanın erkek kardeşleri de halı onarım işinde çalışmaktadırlar. Evli ve iki erkek çocuğu vardır ve çocuklarından biri farklı meslekte çalışmakta diğer çocuğu da okula devam etmektedir.

SONUÇ

Ustalarla yapılan görüşmeler neticesinde Sultanhanı'nda yaşayan ailelerin hepsinin evlerinde halı ve düz dokuma yapıldığını, kız çocuklarının küçük yaşlarda halı dokumayı öğrendikleri ailenin erkek çocuklarının da onarım işine yönlendirildikleri görülmektedir. Farklı birçok ülkenin, yörenin kültürel değerlerini taşıyan el dokuması halı ve düz dokumaların yenilenmesine aracılık eden Sultanhanı onarım ustaları, ilkokulu bitirdikten sonra hazır bir işin olması ve kazancın yüksek olması nedeniyle bu mesleğe yönelmişlerdir. Bu okuma oranının ilkokul ile sınırlı kalmasına neden olmuştur. Zamanla dokumanın azalması, devlet desteğinin olmaması, yapılan işlerde kalitenin düşmesi, alınan maaşların düşük ödenmesi gibi nedenlerden dolayı onarım işinde çalışan kişi sayısı azalmış, yetiştirecek eleman bulmak zorlaşmıştır. Şuan atölyelerde çalışan en genç usta 30 yaşındadır. Yeni ustalar yetişmemesi, devamlılığını tehlikeye sokmaktadır.

Her ne kadar eskiye göre atölye ve usta sayısı azalmış olsa da pandemi döneminde dahi var olan atölyeler çalışmalarına devam etmiştir. İlçeye onarım için devamlı olarak halı ve düz dokuma gelmektedir. Çevirim içi görüşmeler ile alıcılar iletişim sağlanmıştır. Teknolojinin gelişmesi, her şeyin eskiye göre daha ulaşılabilir olması, eskiye göre işlerin daha kolay yapılmasını sağlamaktadır. Yani malzeme temini, çeşitliliği, teknolojinin sağladığı faydalar nedeni ile işlerin daha sağlıklı yapıldığı, alıcı ile iletişim kolaylaşmaktadır.

Onarım yaptırmak isteyen kişiler, Sultanhanı'na gelmeden ya da eskiden olduğu gibi araçlar ile yollamadan, ürünün durumunu gösteren fotoğraf/video paylaşımları ile ustalara direk ulaşabilmekte, karşılıklı görüşmeler ile ön incelemeleri yapıp, onarım süreç hakkında bilgi verilmektedir. Bunların yanında onarım yapılan işlerin tüm aşamalarının kayıt altına alınması, yapılan işlemin aşamalarının belgelenmesi adına önemlidir. Bu durum, halı ve düz dokuma sahiplerinin, yapılan işlemlerin aşamalarını takip edilebilmesini sağlamış, talepler çok daha kısa sürede ustalar ile birebir iletişime geçerek hatta görüntülü görüşmeler ile daha sağlıklı hale gelmiştir.

Yoğun, uzun iş saatleri ve ince işçilik isteyen onarımda çalışan ustaların aldıkları maaş ve diğer özlük haklarının yetersizliği, yaşadıkları bel/boyun fıtığı, romatizma ve göz problemleri gibi sağlık sorunları halı ve düz dokuma onarımı yapan ustaların başlıca sorunlarıdır. Yaptıkları işin daha çok tanıtılmasını ve yok olmasını istemeyen ustalar, halı onarımı ve ustalarının hak ettiği değeri görmemesi ve yetiştirecek eleman olmamasının en büyük sorun olduğunu düşünmektedirler.

Sultanhanı'ndaki halı onarımının akademik bir seviyeye taşınmasını sağlamak, eğitim seviyesini yükseltmek, müzelerle geleneksel tekstil, halı/düz dokuma restorasyon teknikleri yetiştirmek amacıyla Aksaray Üniversitesi bünyesinde Teknik Bilimler Meslek Yüksekokuluna bağlı El Sanatları Bölümü, "Geleneksel tekstillerin Korunması ve Restorasyonu Programı" 2015 yılında açılmıştır. Program, halı ve düz dokuma tekniklerinden, koruma ve onarıma ait tüm bilgileri içeren teorik ve uygulama dersleri olan ve Türkiye'nin bu alandaki ilk ve tek ön lisans programıdır. Ayrıca mesleki uygulama ve staj döneminde ilçede bulunan atölyelerde ustalar ile çalışma imkânı bulmaktadırlar.

Ayrıca halı onarımının ilçede başladığı zamanlardan beri meslekte olan ustalar, sadece onarımı değil, analiz de yapmaktadırlar. Onarılacak olan halı ya da düz dokumaların fotoğraflarına bakarak bile kaç yıllık olduğu, kalitesi, yöresi, renk ve desen gibi özellikleri hakkında bilgi sahibi iken daha genç ustalar sadece onarım işlemlerini yapabilmektedirler. Bu da meslek için önemli bir kayıptır.

Tahrip olmuş, eskimiş el dokuması halı ve düz dokumaların onarımını yapılarak hayata kazandırılması kültür mirası olan geleneksel el sanatlarımız olan halı ve düz dokumaların diğer nesillere taşınabilmesi adına çok önemlidir. Bunu gerçekleştirmekte büyük emekleri olan halı ve düz dokuma onarım ustalarının hak ettikleri değeri görmesi, mesleğin canlanması ve devamlılığı için gerekli destek ve iyileştirilmelerin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (1999). Tarihi Çevre Koruma Ve Restorasyon, Yem Yayıncılık, İstanbul.

Anmaç, E. (2000). "Tekstil Ürünleri Konservasyonunun Temel İlkeleri", I. Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu Ve Restorasyonu Kolokiyumu, 6-7 Mayıs 1999, Ankara Üniversitesi Basımevi, 75. Ankara.

Coşkun, G. (2019). Aksaray İli Sultanhanı İlçesi Restorasyon Atölyelerinde Yapılan Patchwork Halı Ve Düz Dokumaların İncelenmesi. III. Aksaray Sempozyumu, 25-27 Ekim 2018, Aksaray Üniversitesi, 160-173, Somuncu Baba Tarih Ve Kültür Uygulama Ve Araştırma Merkezi. Aksaray.

Yıldırım, G. (2005). "Aksaray İli Sultanhanı Beldesinde Yapılan Halı Onarım İşlerinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kişisel Görüşme

Cuma Sarı, Yüz yüze görüşme, Halı ve düz dokuma onarım ustası, 05.07.2023.

Fahri Solak, Yüz yüze görüşme, Sultanhanı Belediye Başkanı, 08.05.2023.

Fevzi Solak, Yüz yüze görüşme, Halı ve düz dokuma onarım ustası, 05.07.2023.

Hakan Tosun, Yüz yüze görüşme, Halı ve düz dokuma onarım ustası, 05.07.2023.

Veyis Yumuşak, Yüz yüze görüşme, Halı ve düz dokuma onarım ustası, 05.07.2023, 15.02.2021.

Musa Yumuşak, Yüz yüze görüşme, Halı ve düz dokuma onarım ustası, 05.07.2023, 15.02.2021.

Yakup Neşeli, Yüz yüze görüşme, Halı ve düz dokuma onarım ustası, 05.07.2023.

Görsel Kaynakları

<https://www.gunes.com/gundem/lahey-baris-sarayindaki-hereke-halisi-restore-edilmek-uzere-turkiyeye-gonderildi-1169016>. 5.07.2023.

<https://www.sultanhanigazetesi.com/s/sultanhan-kervansarayi-7.html>.

Gül Coşkun, 2023.